

ლერი თავაძე

**ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის
კონფერენცია
2011**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მე-8 კორპუსში, 214-ე აუდიტორიაში 2011 წლის 1-2 დეკემბერს გაიმართა თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის ყოველწლიური სამეცნიერო კონფერენცია.

კონფერენციაში მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს ისტორიის თემატიკით დაინტერესებულმა პროფესორ-მასწავლებლებმა და დოქტორანტებმა, რომლებიც წარმოადგენდნენ როგორც თსუ, ასევე სხვა უმაღლეს სასწავლებლებს, თუ კვლევით ცენტრებს. კონფერენციის თემატიკა ფართო იყო, ხოლო მოხსენებები შეეხებოდა საქართველოს ისტორიას უძველესი დროიდან თანამედროვეობის ჩათვლით. კონფერენცია გაგრძელდა ორი დღის განმავლობაში, ჩატარდა ოთხი სხდომა, რომლებიც, დღეების მიხედვით, ქრონოლოგიური პრინციპით დალაგდა. პირველ დღეს გაიმართა ორი სხდომა, ხოლო მეორე დღეს – დარჩენილი ორი.

საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის კონფერენცია შესავალი სიტყვით გახსნა პროფესორმა თედო ღუნდუამ. კონფერენციის გახსნაზე სიტყვით გამოვიდა პროფესორი მარიამ ჩხარტიშვილი, რომელიც მიესალმა კონფერენციის მონაწილეებს.

პირველ სხდომას უძღვებოდა აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე. თსუ ასისტენტ-პროფესორმა ქეთევან ქუთათელაძემ წაიკითხა მოხსენება სათაურით: „ლერწმის ქალი“. მოხსენება შეეხებოდა ნაყოფიერების ქაღალდმერთვის ზოგად სახეს, რომლის საკრალურ სიმბოლოს, მომხსენებლის მტკიცებით,

ლერწამი წარმოადგენდა. ქართული ხალხური ზღაპრები და ეპოსი არის ის ძირითადი მასალა, რომელიც გამოყენებულ იქნა ქართული ასტრალური ქალღმერთის ძირითადი ნიშნების დასადგენად.

თსუ დოქტორანტმა ნათია ფიფიამ წარმოადგინა მოხსენება: „ეპიგრაფიკა, როგორც საისტორიო წყარო ბერძნულ-კოლხური ურთიერთობებისთვის“. მომხსენებელმა წარმოადგინა ის ბერძნული ეპიგრაფიკული მასალა, რომელიც გვაძლევს კონკრეტულ, პირდაპირ, თუ ირიბ მინიშნებას ბერძნულ-კოლხური კონტაქტების შესახებ. მანვე გამოყო წარწერების ორი ძირითადი კატეგორია საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ აღმოჩენილი წარწერები. კვლევის გამარტივების მიზნით, ყველა ეს წარწერა დაიყო ხუთ ჯგუფად: 1. პოლიტიკური ურთიერთობის შემცველი შინაარსის მქონე წარწერები, 2. ეკონომიკური ურთიერთობის შემცველი წარწერები, 3. ტერიტორიული ერთეულების მოხსენიების შემცველი ტექსტები, 4. რელიგიური შინაარსის შემცველი ტექსტები, 5. ეთნონიმების შემცველი ეპიგრაფიკული წარწერები.

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის თანამშრომელმა ვლადიმერ კეკელიამ წარმოადგინა მოხსენება – „ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული XI საუკუნის იერუსალიმური ხელნაწერების ანდერძ-მინაწერების წყაროთმცოდნეობითი მნიშვნელობა“. მომხსენებელმა განიხილა რამდენიმე ხელნაწერზე არსებული ანდერძ-მინაწერები, მოიყვანა მათი ტექსტები შესაბამისი კომენტარებით. მისივე თქმით, აღნიშნული ხელნაწერების შედგენა მოხდა ქალაქ იერუსალიმში და ისინი შეიცავს ძვირფას ცნობებს შუა საუკუნეებში წმინდა მიწაზე მოღვაწე ქართველების შესახებ.

თსუ მაგისტრმა აკაკი ჩიქობავამ წაიკითხა მოხსენება: „რამდენიმე სამუშაო თეზა ცხუმის საერისთავოს და „ცხუმური თეთრის“ შესახებ“. მომხსენებელი შეეხო ისეთ საკითხს, როგორიც არის ოდიშისა და ცხუმის საერისთავოს ურთიერთობა. განიხილა ორი საერისთავოს გაერთიანების წინაპირობები, რომლებიც დაუკავშირა რუსუდანის სამონეტო რეფორმას და შენიშნა, რომ 1230 წელს მის მიერ მოჭრილი ვერცხლის მონეტა შესაძლოა უკავშირდებოდეს რუსუდანის ვაჟის, დავითის, თანამოსაყდრედ კურთხევას.

თსუ ასოცირებულმა პროფესორმა დიმიტრი შველიძემ წაიკითხა მოხსენება: „თეიმურაზ I-ის პრორუსული პოლიტიკა და მისი შედეგები“. მომხსენებლის თქმით, აღმოსავლეთ საქართველოს დიდ ნაწილს ირანის მხრიდან შეექმნა საფრთხე, რომ მოხდებოდა მისი ინკორპორაცია. აღნიშნულის განმაპირობებელ მიზეზად მომხსენებელი თეიმურაზ I-ის არათანმიმდევრულ და

მცდარ პოლიტიკას ასახელებს. მისმა პრორუსულმა ორიენტაციამ იმ ვითარებაში, როდესაც რუსეთი თავად იყო დაკავებული შვედეთისა და პოლონეთის წინააღმდეგ ომებით, ნიადაგი შეუშადა ირანის აგრესიას აღმოსავლეთ საქართველოში.

ოსუ პროფესორმა მარიამ ჩხარტიშვილმა (თანაავტორი ისტ. დოქტ. ქეთევან მანია) წარმოადგინა მოხსენება: „ე. რენანის „რა არის ერი“ და ქართველი ერის კონცეპტუალიზაცია XIX საუკუნეში“. მოხსენება შეეხება ერნესტ რენანის ცნობილ ესეს „რა არის ერი?“, რომელიც ავტორმა 1882 წელს წარმოადგინა სორბონის უნივერსიტეტში ლექციის სახით. ესეს დიდი ყურადღება დაუთმეს საქართველოშიც. მის მიმართ განსაკუთრებული დაინტერესება გამოხატა ილია ჭავჭავაძემ, რომლის აქტიური მონაწილეობით რენანის ლექციის განხილვა ხდებოდა გაზეთ „ივერიაში“. რენანს ერის არსებობისათვის გადამწყვეტად მიაჩნდა საერთო წარსულის მახსოვრობა და აწმყოში ერთად ცხოვრების სურვილი. ილიამ თავისი იდეების თანხვედრა დაინახა რენანისეული ერის დეფინიციაში, რის გამოც ამ ესესადმი აღფრთოვანებას გამოხატავდა. მომხსენებლის მითითებით, აღნიშნული ფაქტი გვეხმარება ღრმად გავიგოთ XIX საუკუნეში ქართველი ერის კონცეპტუალიზაციის არსი.

ოსუ დოქტორანტმა ნატო სონღულაშვილმა წაიკითხა მოხსენება: „ქართული სოციალური გარემო 1900-1921 წლებში (გლახობა)“. მომხსენებლის თქმით, 1900-1921 წლების მოვლენები გარკვეულ გავლენას ახდენს სოციალურ გარემოზე, ყველაფერი ეს კი გარკვეული ცვლილებების დასაბამი ხდება. ავტორმა შეისწავლა გლეხების მდგომარეობა და გადმოგვცა მათი პოლიტიკური თუ ინტელექტუალური აზროვნების დონე.

მეორე სხდომას გაუძღვა ოსუ პროფესორი თედო ღუნდუა. აღნიშნულ სხდომაზე წარმოდგენილ იქნა ხუთი მოხსენება. პირველი მომხსენებელი იყო ისტორიის დოქტორი რუსუდან ლაბაძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი): „ცოდვილობის კულტურული ისტორიიდან. ცოდვის ტერიტორია“. მომხსენებელმა ისაუბრა ცოდვითა იმ განმარტებების შესახებ, რომლებიც მოცემულია სხვადასხვა რელიგიურ ტექსტებში, მათ შორის ბიბლიაში. მისივე თქმით, ძირითადად გამოყოფენ შვიდი ცოდვის მოტივს, რაც განპირობებულია რიცხვი „შვიდის“ საკრალურობით. მომხსენებელმა ჩამოთვალა ის ქართული ძეგლები, რომლებშიც საუბარია იმ ცოდვების შესახებ, რომელიც ქართულ სააზროვნო სისტემაში ცოდვითა კატეგორიას განეკუთნება.

ოსუ ასოცირებულმა პროფესორმა ნიკო ჯავახიშვილმა წარმოადგინა მოხსენება: „ექვთიმე თაყაიშვილის წინაპრები და ოჯახური გარემო“. მომხსენებელმა ისაუბრა ექვთიმე თაყაიშვილის ოჯახის ირგვლივ. აღნიშნა, რომ თაყაიშვილების გვარი მომდინარეობს თაყა სალუქვაძისგან, რომელმაც თავი გამოიჩინა ერთ-ერთ ბრძოლაში, რის გამოც მეფემ იგი მამულით დააჯილდოვა. ხაზი გაუსვა ექვთიმეს მეუღლის, ნინო პოლტორაცკაიას, პოლონურ წარმომავლობას. მისივე თქმით, ეს ქორწილი შედგა ილია ჭავჭავაძის აქტიური ძალისხმევით.

ოსუ დოქტორანტმა მიხეილ ქართველიშვილმა წარმოადგინა მოხსენება: „საეკლესიო საკითხი 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაში“. მომხსენებელმა, საარქივო მასალაზე დაყრდნობით აღწერა სასულიერო პირების როლი 1924 წლის აჯანყებაში, ხაზი გაუსვა იმ რეპრესიებს, რომლებსაც საბჭოთა ხელისუფლება ეწეოდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წინააღმდეგ.

ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომელმა როზეტა გუჯეჯიანმა წაიკითხა მოხსენება: „თურქეთელი“ ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ვახტანგ მაღაყმაძე (ჰაირ ჰაირი-ოღლუ)“. საუბარი შეეხო წარმოშობით ქართველ ვახტანგ მაღაყმაძეს, რომელიც დაიბადა თურქეთის სოფელი ჰაირიეში. მომხსენებლის მტკიცებით, ვახტანგ მაღაყმაძემ დაწერა და თარგმნა მრავალი ქართული წიგნი. 1982 წლიდან სწორედ მაღაყმაძე იყო ძირითადი მონაწილე და სულისჩამდგმელი ყველა ქართული პროექტისა, რომლებიც განხორციელდა თურქეთში. ის გარდაიცვალა 2002 წელს.

ოსუ ასოცირებულმა პროფესორმა ელისო ბჟალავამ (თანამომხსენებელი ასოცირებული პროფესორი გიული შაბაშვილი) წარმოადგინა მოხსენება: „წყევლა-კრულვის ფორმები ქართულ და თურქულ ენებში“. მომხსენებელმა ერთმანეთისგან გამოყო წყევლა-კრულვის თურქულსა და ქართულში გავრცელებული ფორმები. მანვე პარალელები გაავლო მათ შორის და აღნიშნა იმის შესახებ, თუ რა მსგავსებები და განსხვავებები არსებობს მათში.

მესამე სხდომას თავმჯდომარეობდა პროფესორი მარიამ ჩხარტიშვილი. აღნიშნულ სხდომაზე წარმოდგენილი იყო ხუთი მოხსენება. პირველი მოხსენება წაიკითხა პროფესორმა თედო ღუნდუამ – „ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΣΧΟΥ“. ჰალიკარნასის თეატრის ელინისტური ხანის ბერძნული წარწერები ჯერ ბოლომდე შესწავლილი არ არის. ერთ-ერთი ასეთი ეპიგრაფიკული ძეგლი წარმოადგინა თ. ღუნდუამ. მასში იხსენიება ვინმე მოსხი, ძე მოსხისა, რომლის ბაბუაც მსგავს სახელს ატარებდა. თ. ღუნდუა თვლის, რომ ძვ. წ. II საუკუნეში ქა-

ლაქ სმირნაში მოღვაწე მაგისტატი, რომელიც ჭრის ბრინჯაოს ფულებს სახელით ΜΟΣΧΟΣ ΜΟΣΧΟΥ, წარწერაში მოხსენიებული პიროვნებაა, და რომ ამჟამად ქალაქ სმირნაში მოღვაწე ქართული წარმოშობის ერთი წარჩინებული ოჯახი. ბაბუა, ალბათ, მესხეთიდან ჩამოიყვანეს, როგორც მონა, და დაარქვეს მას პროვინციის შესაბამისი სახელი. მამა აზატია, ხოლო შვილი უკვე სმირნის მოქალაქე და ასტინომია.

თსუ ასოცირებულმა პროფესორმა ნინო სილაგაძემ წაიკითხა მოხსენება: „ტიმპანის კომპოზიციის განვითარების საკითხისთვის ქართულ ხუროთმოძღვრებაში“. მისი თქმით, გვხვდება ტიმპანების რამდენიმე განსხვავებული მაგალითი ქართულ არქიტექტურულ ძეგლებზე. მთავარი ელემენტია მედალიონში ჩადგმული ჯვარი, რომელიც ორ ანგელოზს უპყრია ხელთ. მისივე აღნიშვნით, ჯვართამაღლება არა მხოლოდ ტიმპანებისთვის, არამედ სხვა რელიეფური ნიმუშებისთვისაც არის დამახასიათებელი. მნიშვნელოვანია ტენდენცია ფიგურულიდან დეკორატიული მხატვრობისკენ გადასვლისა. მომხსენებლის თქმით, ტიმპანებზე ვხვდებით როგორც სააღმშენებლო წარწერებს, ასევე მტევნებამოკიდებული ჯვრის გამოსახულებას, რაც მხოლოდ საქართველოსთვის არის დამახასიათებელი.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორმა ზურაბ პაპასქირმა წაიკითხა მოხსენება: „ზოგი რამ საქართველო-უნგრეთის შესაძლო კონტაქტების შესახებ შუა საუკუნეებში (X საუკუნე – XIII საუკუნის I ნახევარი)“. მომხსენებელმა ხაზი გაუსვა უნგრეთის მნიშვნელობას შუა საუკუნეების ევროპაში. მისი თქმით, XII საუკუნის 40-იან წლებში უნგრეთის სამეფოსა და კიევის სამთავროს შორის დინასტიური კავშირი დამყარდა. იმავე ხანებში საქართველოს მეფის, დიმიტრი I-ის ასული ცოლად მოიყვანა კიევის მთავარმა. მომხსენებლის შენიშვნით, აღნიშნული კავშირები არაპირდაპირი მოწმობაა ზემოხსენებული ქვეყნების ანტიბიზანტიური ალიანსისა. მანვე ისაუბრა მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს უნგრეთის მეფე ანდრაშ II-ს, და გიორგი IV ლაშას დროინდელი საქართველოს ურთიერთობაზე, რომლის შესახებ მასალები ცნობილმა უნგრელმა მკვლევარმა ლაიოშ ტარდიმ გამოსცა.

თსუ დოქტორანტმა ლერი თავაძემ წაიკითხა მოხსენება: „ფეოდალური საქართველოს სოციალური შემადგენლობის შესახებ ქოროლოს რელიეფების მიხედვით“. მომხსენებელი შეეხო ხადას ხეობაში მდებარე ქოროლოს ეკლესიის რელიეფებს, სადაც ეკლესიის მშენებლობის სცენაა წარმოდგენილი. გა-

მოყო ორი სოციალური ფენა, რომლებიც აღნიშნულ რელიეფებზე გამოისახება – პრივილეგირებული და არაპრივილეგირებული. ამათაგან, უკანასკნელის პორტრეტული გამოსახულებები დიდ იშვიათობას წარმოადგენს ქართულ მონუმენტურ მხატვრობაში. პრივილეგირებული ფენიდან რელიეფებზე გამოსახულია კტიტორი, ხუროთმოძღვარი და ადგილობრივი ფეოდალური ოჯახის სამი წევრი. მომხსენებელი ფიქრობს, რომ ოჯახის მეთაური უნდა იყოს ერისთავის სახელის მფლობელი. ტაძარის რელიეფების მიხედვით, მთავარი ეკლესია X ს-ის პირველ ნახევარში უნდა იყოს აგებული.

თსუ ასოცირებულმა პროფესორმა ანდრო გოგოლაძემ (თანამომხსენებელი ისტორიის დოქტორი მედეა გოგოლაძე) წარმოადგინა მოხსენება: „ღავით აღმაშენებლის ხელისუფლების ცენტრალიზაციის ერთი ასპექტი (ბედიელ-ალავერდელი)“. მომხსენებელი შეეხო ბედიელ-ალავერდელის საეპისკოპოსო სახელის და აღნიშნა, რომ სვიმონ ბედიელ-ალავერდელი, რომელიც მწიგნობართუხუცესად იწოდება, ჯერ ღავით IV აღმაშენებლის დროს ბედიელ-ალავერდელი ეპისკოპოსი ხდება, ხოლო შემდეგ მისი ბიძის გიორგი მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელის სიკვდილის (1118 წელი) შემდეგ იღებს მწიგნობართუხუცესობის სახელს. მისი ვარაუდით, მეფეს ეს ღონისძიება სამეფოს ცენტრალიზაციისთვის უნდა განეხორციელებინა.

მეოთხე სხდომას უძღვებოდა თსუ ასოცირებული პროფესორი დიმიტრი შველიძე. სხდომაზე წარმოდგენილი იყო ოთხი მოხსენება. პირველი მომხსენებელი იყო თსუ ასოცირებული პროფესორი ჯაბა სამუშია: „ბაგრატ III-ის ლაშქრობა შამქორზე“. მომხსენებელი მოკლედ შეეხო ბაგრატ III-ის მეფობის (978-1014 წწ.) მიწურულს მომხდარ პოლიტიკურ მოვლენებს. აღნიშნა იმ სამეცნიერო ექსპედიციების შესახებ, რომლებიც მოეწყო შამქორში, სადაც აღწერილ იქნა შამქორის ციხის მიმდებარე ტერიტორია მისი ხეობების, გზების, ციხეებისა თუ სხვა მნიშვნელოვანი პუნქტების ჩათვლით. მისი თქმით, ბაგრატი, რომელიც ძალისმიერი პოლიტიკის მომხრე იყო, სომხეთის მეფესთან ერთად არბევს განძის საამიროს ტერიტორიას და შამქორის ციხეს სააღყო მანქანების გამოყენებით უტევს. განძის ამირა ფადლონი იძულებული გახდა მორჩილება და ხარკი ეკისრა ქართველი მეფის სასარგებლოდ.

თსუ დოქტორანტმა ალექსანდრე ბოშიშვილმა წარმოადგინა მოხსენება: „ღავის სამართლებრივი ასპექტები XVIII საუკუნის საქართველოში (სოლოღაშვილების და იესე ოსეს-ძის შვილების დაპირისპირების ნარატივი)“. მომხსენებელი შეეხო XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ორ ფეოდალურ ოჯახს

შორის სოციალურ ნიადაგზე მომხდარ კონფლიქტს. უთანხმოების მიზეზი სა-
თბიბი მიწა იყო, რასაც შედეგად მოჰყვა იესე ოსეს ძე ბარათაშვილის შვილე-
ბსა და ზაზა სოლოლაშვილს შორის არსებული მრავალწლიანი სასამართლო
გარჩევები. მოხსენებაში, სწორედ, აღნიშნული კონფლიქტისა და სასამარ-
თლო პროცესის დაწვრილებითი ანალიზია წარმოდგენილი.

თსუ ასისტენტ-პროფესორმა გიორგი ჟუჟუნაშვილმა (თანამომხსენებე-
ლი ასისტენტ-პროფესორი აპოლონ თაბუაშვილი) წაიკითხა მოხსენება: „სა-
ქართველო და იმერეთი“ იოსებ შაგუბატოვის 1819 წლის აღწერის მიხედ-
ვით“. მომხსენებლის შენიშვნით, იოსებ შაგუბატოვი თბილისის პოლიცემის-
ტერი იყო, რის გამოც იგი გათვითცნობიერებული უნდა ყოფილიყო თბილი-
სისა და, ზოგადად, საქართველოში არსებული ვითარებით. ნაშრომში დიდი
ადგილი ეთმობა თბილისის აღწერას, სოციალურ ურთიერთობებს, ეკონომი-
კასა და დემოგრაფიას. მისივე თქმით, შაგუბატოვთან აღწერილია სასახლე-
ები, ეკლესია-მონასტრები, ადმინისტრაციული შენობები და მრავალი სხვა
ღირსშესანიშნავი ადგილები.

თსუ ასოცირებულმა პროფესორმა მიხეილ ბახტაძემ წაიკითხა მოხსე-
ნება: „1920 წლის მაისში საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარზე მიმდინარე
სამხედრო მოქმედებების შესახებ (გენერალური შტაბის ოფიციალური მონა-
ცემების მიხედვით)“. მომხსენებელი მოკლედ მიმოიხილავს იმ პოლიტიკურ
ვითარებას, რომელიც წინ უძღვოდა საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარზე
არსებულ კონფლიქტს. მისი თქმით, 1920 წლის მაისის თვეში საქართველო-
აზერბაიჯანის საზღვარზე სამხედრო კონფლიქტი გაჩაღდა. ოფიციალურად
ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკასა და აზერბაიჯანის საბ-
ჭოთა რესპუბლიკას შორის მიმდინარეობდა, ხოლო რეალურად საქართველოს
საბჭოთა რუსეთის მე-11 წითელი არმია ებრძოდა. კონფლიქტი იმავე თვეში
ამოიწურა, როდესაც საბჭოთა რუსეთის შეიარაღებულმა ძალებმა შეწყვიტეს
შეტევები საქართველოს წინააღმდეგ.

კონფერენციის მიმდინარეობის დროს არაერთი კითხვა დაისვა, გამოით-
ქვა მრავალი შენიშვნა და სურვილი მომხსენებლების მისამართით. დასკვნითი
სხდომის თავმჯდომარე დიმიტრი შველიძემ მოკლედ შეაჯამა განვილილი ოთ-
ხი სხდომა, მაღლობა გადაუხადა კონფერენციის ყველა დამსწრესა თუ მონ-
აწილეს, რის შემდეგაც საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის კონფერენცია
დასრულებულად გამოცხადდა.